सावित्रीबाई स्त्री मुक्ती संघटनेची स्थापना
३ जुलै १८३१ दिनी

पांडवनगर हेल्थ कॅम्प, पुणे या म्युनिसिपल वसाहतीतील स्त्रियांनी एक संघटना स्थापन केली. 'सावित्रीबाई स्त्री मुक्ती संघटना' नावाची. ३ जुलै हा दिन पाळण्याचे त्यांनी ठरविले. त्याला थोडा मागचा इतिहासही कारणीभूत आहे. एके दिवशी त्या चर्चा करतात– परत परत सांगतात– शिक्षण घेणारी माणसं चांगले जीवन जगतात. आपल्यासारखं रस्ते झाडायची, मेहेतरणींची, इस्पितळातील आयांची कामं त्यांना करावी लागत नाहीत. आता बेकारीच इतकी आहे की, आताशा इतर जातीतील माणसंही या घाण कामांकडे जड पावलानं वळू लागली आहेत, ती गोष्ट सोडून द्या. जरा बरे पगार, सवलती, घर वगैरेमुळेही आता या कामांना नाक मुरडण्याचे दिवस संपले आहेत हेही खरं ! तरीपण शेवटी "असल्या कामांची" मक्तेदारी आमच्याकडेच आहे! आमच्या आता "गोवऱ्या गेल्या मसणावर" पण, आमच्या नव्या पिढीला पाय फुटलेत. आजूबाजूचे जग आम्हाला पारखं होतं ! पण आम्ही झगडून जे मिळवलं त्यामुळं आमची मुलंमुली निदान "माणसांत" वावरू लागली आहेत. आता ती म्हणतात,– "आपणच ही कामं का करायची ?" बरं जी आटापिटा करून शिकली आहेत त्यांना तरी [illegible] लागल्या. मग शाळा–कॉलिजचं शिक्षण आणि चांगलं जीवन यांचा मेळ कसा बसवायचा ? [illegible] झालेलं पोरगं बेकार हिंडतय्– वैतागून शेवटी मटका, जुगार, दारू हे आलंच. अन् आम्ही [illegible] [illegible]–बाया मिळवतो ३५० रु. काय कळेना, सगळा [illegible] ! पण, तरी आम्हाला वाटतं– आमच्या पोरा–पोरींनी शाळा शिकावी. निदान [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]. पण, शाळेत मुलांना [illegible] नाहीत. [illegible] [illegible] नाहीत, [illegible] नाही, वगैरे.

[illegible] या [illegible] बायांची संघटना झाली. [illegible] [illegible] हा अनुभव त्यांना नवीस नाही. [illegible] [illegible]

काही इतर स्त्रियांची भागीदारी नव्हती. सर्व स्त्रियांचे काही प्रश्न आहेत, कॉलनीतील प्रश्न आहेत, ते सोडविण्यासाठी, एकत्र यावे या विचाराने तेथील कार्यकर्त्या ताराबाई, रामकलीबाई, दगडाबाई, यमुनाबाई, केशरबाई वगैरेंनी पुढाकार घेऊन महिलांची संघटना स्थापन केली. त्यांनी स्वतःच काही प्रश्न हाती घेऊन सर्व स्त्रियांना सततपणे एकजूटीत ठेरण्याचा प्रयत्न केला.

पहिला प्रश्न त्यांनी पोटतिडकीने हाती घेतला, तो– बालवाडीचा. सर्व बायांना तो फार पटला, कारण कामावर गेल्यावर सर्वांचीच मुलं वाऱ्यावर ! "कॉलनीत जागा द्यावी" यासाठी २५ बायांचे शिष्टमंडळ कमिशनरना भेटले. "वास्तविक आमच्यासाठी प्रत्येक कामाचे ठिकाणी पाळणाघरे हवी, अशी आमची मागणी आहेच– पण तोपर्यंत निदान जागा द्यावी. आम्ही बालवाडी चालवू." फक्त आश्वासन मिळाले.

त्यानंतर कॉलनीतील काही गैरसोयींबद्दल एक अर्ज तयार करून त्यावर सर्व कॉलनीच्या सह्या घेऊन तो कमिशनरकडे देण्यात आला.

पाणी एकच वेळ आणि तेही आम्ही कामावर गेल्यावर व अपुरे सोडले जाते. त्यामुळे कामावरून थकून आल्यावर घाईगर्दीने धुणी–भांडी करावी लागतात. पाणी इतरांप्रमाणे वेळेवर, भरपूर सोडावे.

शहर साफ करून जनतेचं आरोग्य सांभाळणारे आम्ही लोक– आमच्या चाळी, संडास, स्वच्छ ठेवावे. दिवे, नळ नसतात. अंधाराचा फायदा घेऊन मुलींची छेडछाड होते.

या कॉलनीच्या शेजारी [illegible] [illegible] आहे. तेथील [illegible] मुले [illegible] मुलींना [illegible] [illegible]. [illegible], जुगार चालतो. एके दिवशी २५ बायांनी [illegible]– [illegible] पुढाऱ्यांना भेटायचे. तेही [illegible], [illegible] [illegible], आपणच त्यांना [illegible] आणायचे. [illegible]– [illegible] [illegible] [illegible] नाही. [illegible] [illegible] [illegible]